

Олена Біла,
доктор педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки,
психології і педагогічних інновацій
Державного закладу «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»

ДО ПИТАННЯ ПРО ВВЕДЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ТРЕНІНГІВ У ПОЕТАПНИЙ ПРОЦЕС ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНОЇ СФЕРИ

У статті розглядаються особливості введення тренінгів у процес професійної підготовки фахівців соціономічної сфери. Акцентується увага на необхідності організації дидактичних тренінгів для майбутніх соціальних педагогів. Презентовано особливості введення тренінгів у ракурсі підготовки менеджерів освіти. Авторські тренінги пропонується впроваджувати на різних етапах професійного становлення фахівців. Визначено зміст поетапної навчальної діяльності студентів на тренінгах, орієнтованих на їхню підготовку до проектної діяльності. Подано авторський досвід щодо організації тренінг-практикумів у навчальному процесі. З'ясовано особливості проведення тренінг-модулів для майбутніх соціальних педагогів і менеджерів освіти.

Ключові слова: тренінг, професійна підготовка у вищому закладі освіти, соціальний педагог.

В статье раскрываются особенности внедрения тренингов в поэтапный процесс профессиональной подготовки специалистов социономической сферы. Акцентируется внимание на необходимости организации дидактических тренингов для будущих социальных педагогов. Презентуются особенности внедрения тренингов в ракурсе подготовки менеджеров образования. Авторские тренинги предлагается внедрять на разных этапах профессионального становления специалистов. Определено содержание поэтапной учебной деятельности студентов на тренингах, ориентированных на их подготовку к проектной деятельности. Представлен авторский опыт организации тренинг-практикумов в учебном процессе. Уточнены особенности проведения тренинг-модулей для будущих социальных педагогов и менеджеров образования.

Ключевые слова: тренинг, профессиональная подготовка в высшем учебном заведении, социальный педагог.

This article presents features of conducting trainings during professional preparation of specialists of socioeconomic sphere. Emphasize attention to necessity of organization of didactical trainings of future social pedagogues. Represented features of conducting trainings in angle of preparation of education managers. Author's trainings propose implementation on deferent levels professional attitude to specialists. Defined meaning of phased educational activity on trainings, focused on preparation to project activity. Represented author's experience of preparation of trainings during educational process. Defined features of organization trainings – modules for future social pedagogues and education managers.

Key words: *trainings, professional preparation in high school, social pedagogue.*

Наукове обґрунтування методичних орієнтирів застосування навчальних, соціально-педагогічних і соціально-психологічних тренінгів у вищих закладах педагогічної освіти переконливо свідчить про необхідність переосмислення традиційних підходів до підготовки фахівців соціономічної сфери.

Теоретико-методологічні засади впровадження інтерактивних технологій навчання в систему фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів і менеджерів освіти знаходимо у працях І. М. Богданової, Р. В. Вайноли, І. М. Мельничук С. К. Хаджирадевої та ін.

Водночас, ще залишається невирішеним питання особливостей застосування тренінгів у професійній підготовці майбутніх фахівців соціономічної сфери у контексті орієнтації студентів на розроблення і реалізацію соціально-педагогічних проектів; самостійне створення проектних команд та забезпечення продуктивного керівництва ними.

Мета статті – охарактеризувати методичні засади впровадження тренінгів у навчально-виховний процес поетапної професійної підготовки майбутніх соціономістів-проектантів.

Поняття «тренінг» (від. англ. to train – навчати, тренувати) означає запланований процес навчання, що спирається на досвід людини та призначений для отримання нею нової інформації, яка відразу ж застосовується на практиці, що сприяє виробленню нових навичок [1].

Відомо, що при застосуванні тренінгу вся студентська група бере активну участь у процесі навчання. Ідеться про природну можливість кожного майбутнього фахівця здійснити творчий обмін знаннями та досвідом, спільний пошук оптимального розв'язання соціально-педагогічних проблем. Тому одна з головних тренерських цілей – це створення мікроклімату, який заохочував би присутніх до вільного висловлювання думок і пошуку відповідей на поставлені запитання. Навчання студентів під час тренінгу, зазвичай, відбувається шляхом виконання визначених вправ. Як засвідчує наш досвід, під час проведення тренінгу викладачам

слід дбати, щоб різноманітні методи і прийоми викладання логічно чергувалися, наприклад: знайомство (коло) – перегрупування студентської групи в малі групи (проектні групи) – групова робота – «мозковий штурм» – міні-лекція – керована дискусія – робота в діадах – рольова гра – групова робота – рухливі вправи тощо. Саме у такий спосіб вдається концентрувати увагу на працездатності студентської групи.

Більш докладно розкриємо етапи підготовки майбутніх соціономістів як суб'єктів проектної діяльності.

На першому, *когнітивно-самовизначальному*, етапі, у процесі впровадження авторського спецкурсу «Першооснови соціально-педагогічного проектування» використано вагомий дидактичний ресурс різних методів, форм і засобів проблемного, інтерактивного навчання, а саме: робота студентів у парах і мікрогрупах з подальшим обговоренням ідей і задумів проектів, що свідчило про плюралізм поглядів фахівців на одну проблему й, зі свого боку, вимагало від них зробити вмотивований відбір справжніх ідей, а також тих, які викликають у студентів бажання самостійно сформулювати значущу для них проблему для спільного пошуку способів її розв'язання; моделювальні вправи зі створення візитних карток проектантів; інтерактивні методи («відкрита кафедра», «проблема на долоні», «жива бібліотека» тощо).

Взявши за основу ідею застосування мотиваційно-професійних тренінгів (І. М. Мельничук, А. Д. Цимбалару та ін.), у комплект розроблених нами інтерактивних практичних занять уведено *тренінг-практикум* «Алгоритм розробки та оцінювання соціально-педагогічного проекту». Зміст програми апробованого нами тренінг-практикуму складався з трьох тренінгів: «Соціально-педагогічне проектування: поняття, спектр об'єктів проектування, структура та етапи проектної діяльності фахівців-соціономістів», «Верифікація соціально-педагогічного проекту», «Розробка, презентація та аналіз соціально-педагогічних проектів». Стисло схарактеризуємо основні етапи та комплекс інтерактивних методів, що були використані на першому тренінгу.

1. Самопрезентація учасників. Кожен з учасників протягом 3-х хв. самостійно створює невеличку розповідь про цікавий випадок (факт), що мав місце в його професійній діяльності (або під час практики, виконання волонтерської роботи тощо) й висловлюється стосовно наявного досвіду участі в проектах взагалі й досвіду проектування професійної діяльності зокрема.

2. Практикум із теми «Семантика понятійного апарату з проблеми проектування професійної діяльності в соціально-педагогічній сфері»: застосування методу «гронування» (вироблення в мікрогрупах спільного визначення понять «проект» і «проектування» на основі власного бачення проблеми й запропонованих наукових тлумачень (серед них знаходяться тлумачення термінів «конструювання», «моделювання», «планування»)).

3. Творча вправа «Калейдоскоп соціокультурних проектів» (учасники об'єднуються у діади, що протягом 7 хв. працюють з картками із назвами різних типів проектів, що слід згрупувати за основними параметрами).

4. Міні-лекція «Класифікація соціально-педагогічних проектів» з демонстрацією фрагментів мультимедійних презентацій студентських розробок проектів випускників (благодійний проект «Допоможи будинку книги», проект сільського пришкольного табору «Чарівний світ гри» тощо).

5. Вправа «Садівники» (мета: закріпити у студентів знання понять «нормативне проектування професійної діяльності», «пошукове проектування професійної діяльності», «комбінаторне проектування професійної діяльності»): тренер об'єднує учасників у 3 групи «садівників», кожна з яких має кошик з паперовими «яблуками» із текстами проблемних ситуацій; садівникам необхідно закріпити яблука до одного з трьох схематичних зображень дерев, закріплених на дошці; проведення дискусії між групами).

6. Практикум з визначення об'єктів соціально-педагогічного проектування. Учасникам в діадах пропонується визначити об'єкти проектування за текстами, що містяться у банках кейсів проектів. Далі проводиться тренінгова вправа «Два – чотири – всі разом» (учасники довільно об'єднуються в квартети і в процесі обговорення вилучають об'єкти, що повторюються, складають з двох варіантів виборів єдиний). Кожна група оголошує набуті результати. Після їх обговорення, всі учасники спільно складають 1 схему «логічної павутинки».

7. Перегляд мільтфільму «Розвага» з наступним обговоренням (мультфільм створений у дитячій студії «Крок» (м. Київ)). У діадах відбувається обговорення вражень від перегляду, їх фіксація в незавершеній таблиці «Етапи проектної діяльності...» (передпроектний етап: діагностика ситуації, проблематизація, концептуалізація, вибір формату проекту; планування проектних заходів; етап реалізації проекту; післяпроектний етап).

Варто підкреслити, що на цьому етапі в контекст тренінг-практикумів та практичних занять ми вводили й такі інтерактивні методи, що сприяли розвитку креативного мислення майбутніх проектантів, вміння застосовувати різні засоби для самовираження й презентації суб'єктивно значущої для них інформації. Ідеться про введення проблемно-ілюстративних, асоціативних вправ, художньо-творчих ігор, моделювання об'єктів проектування засобами образотворчої діяльності тощо. Наприклад, студентам треба докладно розкрити поняття («проект» і «псевдопроект» або «керівник проекту» і «проектна команда») й «перекодувати» кожне з них за допомогою зображувальної (добір кольорових асоціацій, колаж, малювання символу, логотипу) або літературної (цитування, складання гуморески, добір фразеологізму, прислів'я) діяльності.

На наступному, *мобілізаційно-кооперувальному*, етапі здійснено експериментальну роботу з формування позитивної мотивації майбутніх фахівців до оволодіння знаннями, вміннями і навичками зі створення проектних команд, виконання проектних доручень і досягнення результативної «суб'єкт-суб'єктної» взаємодії з іншими проектантами в умовах студентської проектної команди. У змістову складову авторської програми спецкурсу «Основи формування проектної команди фахівців соціономічної сфери» внесено *тренінг-модуль* з теми «Організаційно-методичні орієнтири створення різних типів проектних команд у навчальних закладах». Тренінг-модуль складався з трьох навчальних тренінгів: «Прикладні аспекти формування дитячих і молодіжних проектних команд», «Формування команди волонтерів для реалізації благодійних проектів», «Своєрідність організації роботи міжнародних проектних команд». Студенти оволодівали знаннями й вміннями застосовувати діагностичні методики для виявлення мотивів діяльності учасників дитячих і молодіжних проектних команд, створювали корисні поради для підвищення їхньої мотивації (з огляду на тенденцію підвищеної мотивації команди на передпроектному етапі через спільне захоплення ідеєю проекту й зниження її на інших етапах реалізації проекту, де вимагається більш тривала концентрація зусиль, або якщо робота в рамках проекту постає монотонною); залучалися до групового аналізу проблемних ситуацій у командах з подальшим розв'язанням проектно-професійних, інтерактивних, пошуково-операційних завдань і завдань повідомлювального типу; оволодівали прийомами гармонізації психологічного клімату в проектних командах.

Стисло презентуємо розроблений і впорядкований нами методичний ресурс до першого навчального тренінгу «Прикладні аспекти формування дитячих і молодіжних проектних команд»:

1. Метод «мозковий штурм» (обговорення з майбутніми фахівцями дискусійного запитання: «Який керівник молодіжного об'єднання є авторитетом для старшокласників?»); результат обговорення – визначення місії і ролі сучасного керівника в роботі молодіжного об'єднання).

2. Моделювальна вправа «Назад у майбутнє» (створення майбутніми фахівцями ілюстративного образу «фаз розвитку молодіжної проектної команди»). Інструкція: «У мікрогрупах згадайте своє дитинство, ваші перші дні у школі та етап її завершення на випускному балі або ваш приїзд у дитячий табір, перший день перебування в ньому, останній день; а тепер на ватманах проілюструйте свої спостереження щодо етапів інтеграції дитячого колективу, який поступово перетворювався в єдину команду».

3. Міні-лекція з теми «Фази розвитку дитячих і молодіжних проектних команд».

4. Групова дискусія (обговорення проблемного запитання: «Які тактичні прийоми рольової комунікації керівників молодіжного об'єд-

нання можуть стати переконливими для шкільних проектних команд?»). Наведення аргументованих відповідей з використанням таблиць-пам'яток).

5. Аналітична вправа (груповий аналіз таблиці «Набір ролей керівників дитячих і молодіжних проектних команд» (за С. А. Шмаковою)).

Для проведення наступного навчального тренінгу з теми «Формування команди волонтерів для реалізації благодійних проектів» спільно зі студентами-волонтерами соціальної служби університету Юлією С. (IV курс) і Ангеліною М. ми підготували групову дискусію, моделювальну вправу «Волонтерська команда» і комплекс інтерактивних вправ («Конструктор», «Волонтерський дарунок», «Благодійна експедиція»).

У структуру третього навчального тренінгу з теми «Своєрідність організації роботи міжнародних проектних команд» ми внесли такі інтерактивні методи і форми групової роботи: дискусія в уявних міжнародних командах («Чи існує у міжнародній команді ризик виникнення конфліктних ситуацій?»; «Спільна робота на відстані зумовлює спілкування зарубіжних учасників команд через електронну пошту, sms, skype тощо. Чи може такий вид комунікації спричинити ще більше непорозуміння, ніж вербальна комунікація партнерів?»); моделювальна вправа «Ідеальний портрет учасника міжнародної команди» (моделювання в мікрогрупах портретів координаторів й учасників команди з України, США тощо); творча вправа «Рецепт успішної роботи в міжнародній команді» тощо.

Наприкінці проведеної роботи студенти дійшли висновку, що в міжнародній команді відмінностей між учасниками набагато більше, а тому зростає ризик виникнення непорозуміння (через недостатнє володіння мовою, обраною для комунікації; різні уявлення про те, як висловити критику / схвалення, як використовувати час, як реагувати на конфлікти. Щоб запобігти факторам ризику під час міжнародної співпраці в команді, треба проводити міжкультурні тренінги. Вони допомагають зорієнтуватися в специфіці роботи із зарубіжними партнерами. Зокрема, Світлана Л. (IV курс) запропонувала в програму підготовчої роботи з учасниками міжнародних проектів вводити етикет-модуль, що дозволяє оволодіти мовним етикетом різних народів; «імідж-модуль» для учасників програм обмінів. А студентка Ольга Г. (IV курс) звернула увагу на доцільність проведення відеолекторіїв, що сприяють ознайомленню з психо-соціальними особливостями молоді зарубіжжя, молодіжними рухами, модою, видами дозвілля тощо. Така робота, на думку студентки, сприяє розвитку міжкультурної компетентності в учасників. На планування додаткового часу для комунікації (тобто витрати часу на листування з додатковими коментарями або надання пояснень телефоном) звернула увагу студентка Ірина М. (IV курс).

Наступний, продуктивно-орієнтаційний, етап підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери реалізовано таким чином: здійснено

методичний супровід студентів на етапі виконання самостійних завдань, індивідуальних навчально-дослідних завдань, реалізації проектів у період виробничої практики, під час підготовки до предметних олімпіад, конференцій, творчих змагань, написання рефератів, курсових робіт, дипломних і магістерських проектів; уведено пропедевтичний практикум, що містив *тренінгові вправи* для «соціального самозагартування проєктантів» (самокорекції особистісно-професійних ознак, підвищення саморегуляції тощо).

Підкреслимо, що пропедевтикою (від грецьк. *«propaideueo»* – попередньо навчаю) називають сукупність відомостей, якими треба запастися фахівцю до початку будь-якого спеціального заняття. Такі знання можуть бути викладені у стислій і доступній формі. Зокрема, А. Ю. Тимошенко наголошує, що пропедевтика професійної підготовки майбутнього педагога має здійснюватися в умовах реалізації багаторівневої системи вищої освіти [2]. У контексті нашого дослідження ми поставили за мету надати фахівцям відомості про способи мобілізації внутрішніх ресурсів для успішного здійснення професійної діяльності в рамках проєкту, саморегуляції майбутніх фахівців, самокорекції важливих особистісно-професійних ознак; пропедевтики професійного вигорання проєктантів, що передбачає розширення їхніх психогігієнічних знань, умінь і навичок. Використовуючи базовий ресурс авторських програм зазначених вище спецкурсів, на різних етапах фахової підготовки студентів ми вводили тренінгові вправи, вправи-саморефлексії, аналітичні вправи для самостійного обмірковування. Комплект пропедевтичних тренінг-вправ з «соціального самозагартування проєктантів» подано в авторському навчальному посібнику [3, с. 112–129, 204–215]. У нього ми також внесли завдання, систематизовані І. М. Богдановою в практикумі «Мобілізація стану енергодійності педагога», зокрема: вправи для мобілізації стану «енергодійності» теоретичної компетентності («заряди емоцією», «створи образи»); вправи для мобілізації стану «енергодійності» організаційної компетентності («створи метод чи прийом», «зарядіть учителів й інших співробітників енергією для розв’язання шкільних проблем»); вправи для мобілізації стану «енергодійності» проєктувальної компетентності («перетворення предметів», «змоделюй пам’ятник»); вправи для мобілізації стану суб’єктної «енергодійності» [4].

Отже, впровадження навчальних тренінгів на всіх етапах фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів і менеджерів освіти суттєво впливає на результативність їхньої проєктної діяльності.

На наступному етапі дослідження необхідно розкрити методику застосування соціально-психологічних тренінгів у процесі підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Полат Е. С. Метод проектов в университетском образовании : сб. науч.-метод. статей / Е. С. Полат ; под общ. ред. М. А. Гусаковского. – Минск : БГУ, 2008. – Вып. 6. – 224 с.
2. Тимошенко А. Ю. Пропедевтика профессиональной подготовки будущего учителя в условиях реализации многоуровневой системы высшего образования : автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 / А. Ю. Тимошенко. – Барнаул, 2003. – 18 с.
3. Біла О. О. Психологія управління (соціально-психологічний контекст) : [навчальний посібник] / рекомендовано Мін. освіти і науки України як навчальний посібник ; за заг. ред. О. Я. Чебикіна. – Одеса : Видавець СВД М. П. Черкасов, 2008. – 232 с. – (Серія «Управління навчальними закладами»).
4. Богданова І. М. Педагогічні інновації в системі підготовки вчителя: кінець ХХ – початок ХХІ століття : монографія / І. М. Богданова. – О. : М. П. Черкасов, 2009. – 157 с.